

PRILOG OBITELJI PATRICIJ — PETRIĆ HRVATSKOJ I EVROPSKOJ GLAZBENOJ KULTURI

Lovro Županović

1. Iako se u dosadašnjoj evropskoj i hrvatskoj historiografiji upozoravalo na prilog Franje PETRIĆA glazbenoj znanosti — u evropskoj još za autorova života,¹ a u hrvatskoj od Ivana Kukuljevića-Sakcinskoga² — taj oblik djelovanja tog filozofa do danas je ostajao po strani kad god se na bilo koji način razmatrao njegov opus. Samo je po sebi razumljivo da je to dovodilo do necjelovitog spoznavanja njegova znanstveničkog lika.

Petrićeva djela koja se sasvim određeno tiču glazbe su:

— *Della Poetica*, točnije onaj dio koji obuhvaća 7 knjiga iz prve (historijske) dekade (IV—X)³ te jednu knjigu iz druge (disputativne) dekade (IX)⁴ i

— *Dialoghi della musica poetica*, dosad poznat samo na osnovi nominalnog spominjanja samog Petrića na kraju njegova epa *L'Eridano*. Za to djelo hrvatski muzikolog Stanislav Tuksar — koji ie

¹ Usp. E. Bottrigari, *Il Patrizio, ovvero de' tetracordi armonici di Aristosseno, parere e vera dimostrazione*, preuzeto iz S. Tuksar, *Franjo Petris: O dešifriranju starogrčke glazbene notacije, Hrvatski renesansni teoretičari glazbe*, Zagreb 1978, 71.

² I. Kukuljević-Sakcinski, *Slovník umětníkůh jugoslávěnskíh*, Zagreb 1858, 337—338.

³ To su:

Libro quarto: De gli usi dell' antiche poesie, Libro quinto: De gli agoni dell' antiche poesie, Libro sesto: Del cantare l' antiche poesie, Libro settimo: Dell' armonia, compagna dell' antiche poesie, Libro ottavo: Della ritmica, compagna dell' antiche poesie, Libro nono: De' cori, compagni dell' antiche poesie, Libro decimo: De' rappresentatori dell' antiche poesie.

⁴ To je:

Libro nono: Se l' antiche poesie imitarono con armonia e con ritmo. — Citirano prema suvremenom izdanju Petrićeva djela *Della Poetica: Francesco Patrizi da Cherso, Della Poetica*, Edizione critica a cura di Danilo Aguzzi Bargagli, Firenze 1969 (vol. I) i 1970 (vol. II).

prvi sustavno proučio glazbeno djelovanje Petrićevo⁵ — smatra da bi možda moglo biti samo rukopisni projekt, korišten u kasnijem tekstu *Della Poetica*.

Rukopisni tekst o pitagorijskim brojevima *De numerorum mysteriis* (1594), koji se nalazi u Milanu (Biblioteca Ambrosiana), nije još proučen pa zasad nije moguće ničim potvrditi ili odbaciti naslućivanje ne raspravlja li se i u njemu o glazbi.

Za naše razmatranje ostaje, dakle, *Della Poetica*, djelo koje u Petrićevu stvaralaštvu i inače zauzima posebno mjesto. Glazbeni mu dio, rečeno je, obuhvaća ukupno 8 knjiga. U njima je Petrić, raspravljajući o glazbi starih Grka, prema navodnju Tuksara i rečeno sažetim suvremenim rječnikom, sistematizirao građu kao:

a) ontološku problematiku (VI, VII i VIII knjiga historijske dekade: o harmoniji, pjevanju i ritmici),

b) estetičku problematiku (IX knjiga disputativne dekade: o imitaciji harmonijom i ritmom) i

c) antropološku problematiku s naglaskom na društveni aspekt (IV, V, IX i X knjiga historijske dekade: o upotrebama, natjecanjima, zborovima i izvodiocima glazbe i poezije).⁶

Ujedno je u VI knjizi historijske dekade (*Del cantare l'Antiche Poesie*) iznio vlastite upute o mogućem dešifriranju starogrčke glazbene notacije, i to na dijelu primjera (prvom stihu) himne (ode) Muzi.

Uočivši dobro »strukturalnu kompleksnost grčke glazbe i njezinu višeslojevitu povezanost s poezijom i umjetnošću tjelesnog pokreta s jedne strane, te izdiferenciranu društvenu funkcionalnost s druge strane«⁷ te davši svoj prilog (nakon Vincenza Galilea i Girolama Meia) dešifriranju grčke notacije, Petrić se utkao u glazbenu umjetnost kao vrstan poznavatelj i spretan raspredatelj određene tematike u vremenu kad se radilo o najranijim nastojanjima tumačenja njezine problematike u novom vijeku.

2. Istodobno s Franjom Petrićem, ali po svemu sudeći u rodnom Cresu, živi i stvara skladatelj Andrija. S obzirom na danas dostupan mu opus i činjenične podatke, on je kronološki treći glazbeni stvaralac u prvom stoljeću hrvatske tzv. umjetničke glazbe.⁸ U glazbenoj kulturi svoje zemlje stoji s pohrvaćenom modifikacijom talijaniziranog oblika svog prezimena PATRICIJ (> Patricio), i to sa svega četiri četveroglasna madrigala, tiskana u Veneciji 1550. god. u zbirci Antonija Bargesia *Il Primo libro de Villote a Quatro*

⁵ Usp. S. Tuksar, nav. dj., 67—87.

⁶ Usp. S. Tuksar, nav. dj., 75.

⁷ Isto mj.

⁸ Prije njega (u Italiji) djeluju Istranin Andrija Starić Motovunjanin (Andrea Antico de Montona, oko 1470-80 — nakon 1537) i Franjo Bosanac (Franciscus Bossinensis, oko 1490 — ?), a istodobno s njim (u Šibeniku) Julije Skjavetić (Giulio Schiavetti, oko 1530 — nakon 1570).

voci *Con un'altra Canzon della Gallina* [...].⁹ Ta četiri Andrijina madrigala — notno dostupna tek u najnovije vrijeme — svojom umjetničkom vrijednošću svjedoče o autorovim znatnim stvaralačkim mogućnostima koje su se morale postupno razvijati i koje su se mogle potpunije doreći djelima za nas ili zauvijek izgubljenim ili možda još neotkrivenima. Stoje, dakle, kao torzo, utoliko dragocjeniji jer su zasad najraniji dokaz zanimanja jednog skladatelja našeg podrijetla za tada omiljeni oblik madrigala.

Andriju Patricija-Petrisa prvi je iz arhivske prašine izvukao hrvatski muzikolog svjetskog ugleda Dragan Plamenac, izvevši mu u Zagrebu 1935. god. dva madrigala,¹⁰ a onda objavivši u Americi 1944. god. jedan od njih.¹¹ Tridesetak godina nakon Plamenca skladateljevim su se stvaralaštvom pozabavili nekako istodobno Milo Asić i autor ovoga priloga te svaki zasebno objavili svoje transkripcije spomenutih madrigala.¹² Danas je torzo Andrijina skladateljstva u priličnoj mjeri utkan u našu glazbenu svakidašnjicu kako koncertnim izvođenjima tako i stavljanjem tri od tih madrigala na gramofonske ploče.¹³

Za razliku od iscrpno poznatog životnog puta Franje Petrića, o Andrijinu se pouzdano još uvijek može govoriti samo na osnovi jedne jedine rečenice, tiskane u Bargesovu predgovoru spomenute zbirke. Ta glasi: »Mandovi (tj. Girolamu Fenarolu, op. L. Ž.) ancora alcune poche ma soavi compositioni del Magnifico Cavalliero il S. Andrea Patricio da Cherso, le quali credo che molto vi piaceranno.«¹⁴ Ona jamči da je naš skladatelj iz Cresa, da je upravo u to vrijeme živio te da je bio pripadnik plemićke obitelji koja se izvorno hrvatski zvala Petrić (Petris, Petrišević). Ujedno ta rečenica opravdava stavljanje Franje i Andrije u rodbinsku (rođačku) vezu te dopušta pretpostavku da je Andrija nakon 1550. god. mogao poživjeti još neko vrijeme.

Naslovi madrigala su, redom javljanja u zbirci, ovi:

⁹ Antonio Barges, učenik Adriana Willaerta (između 1480-90 — 1562) bio je »Maestro di capella alla Casa grande de Venetia« (podaci s naslovne stranice zbirke i iz posvetnog predgovora u istoj).

¹⁰ *Solea lontan' in sono* [!] i *Son quest' i bei crin d'oro*.

¹¹ *Son quest' i bei crin d'oro* u radu *Music of the 16th and 17th Century in Dalmatia*, objavljenom u *Papers read at the International Congress of Musicology*, New York 1939, 1944, 28—33.

¹² M. Asić, *Četiri madrigala Andrije Patricija iz 1550. godine*, »Zvuk« 1968, br. 81, 43—48; L. Zupanović, *Hrvatski skladatelji XVI stoljeća, Spomenici hrvatske glazbene prošlosti* [I], Zagreb 1970, 91—116.

¹³ To su: *Madonna quel suav' honesto sguardo* i *Son quest' i bei crin d'oro* (*Antologija hrvatske glazbe I*, »Jugoton« ULPVS-18), *Solea lontan' in sono* [!] (»Jugoton« LSY 68012, s pohrvaćenim tekstom *Va sne me znala V. Ruždjaka*) i *Son quest' i...* (»Jugoton« LSY-68046).

¹⁴ U prijevodu: »Šaljem Vam još neke male ali nježne skladbe uzvišenog plemića gospodina Andrije Patricija iz Cresa, za koje vjerujem da će Vam se mnogo svidjeti.«

Son quest'i bei crin d'oro, In quel ben nat' avventuroso giorno, Madonna quel suav' honesto sguardo i Solea lontan' in sono [!].

U njima se očituju sve tendencije skladateljeva vremena na području skladanja madrigala: smirena homofona faktura preteže u profinjeno eteričnom četvrtom madrigalu na tekst Fr. Petrarke; pokušaji bogatijeg tonskog slikanja prisutni su u manjem opsegu u suzdržano odlučnom drugom, a u većem opsegu u uzvišenom trećem madrigalu na tekstove nepoznatih pjesnika; imponantna bujnost zvučne palete i bogata linearnost dionica zanose iz prigušeno mističnog prvog madrigala, također na tekst nepoznatog pjesnika.

Ozvučujući tekstove s petrarkističko-ljubavnom sadržajnošću, Andrija znalački pronalazi njihov tonski adekvat, nikada sâm sebi svrhom već uvijek organski povezan s pjesničkom rječju. Formalno ih rješava ili u dobro odmjerenom luku (prvi i treći madrigal) ili kao nedjeljive cjeline (drugi i četvrti madrigal), a tonalno ih postavlja u okvire modalnosti s povremenim isticanjem značajki dura i mola. Harmonijski strogo dijatoničan u duhu vremena, skladatelj linearnim vođenjem dionica s povremenom (i kratkotrajnom) polifonom obradom stanovitog motiva ne samo što potvrđuje svoj vrlo inventivni odnos prema ritmizaciji pjesničkog teksta, već postizava bogatu ritamsku polifoniju dionica. Time ostvaruje intenzivne i raznolike, a opet neobično skladne zvučne cjeline.

Suvremenik Adriana Willaerta, Jakoba Arcadelta, Baltasara Donatija, Andrea Gabrielija pa i Orlandusa Lassusa s jedne, a Giovannija Pierluigija Palestrine i Giovannija Animuccija s druge strane — Andrija je svojim madrigalima potpuno blizak prvim skladateljima. Oni su oblik madrigala razvijali od još prilično homofone strukturalnosti i sentimentalnog izraza prema sve većim melodijskim i harmonijsko-linearnim slobodama, oslobađajući ga tako stanovite izražajne statičnosti, tipične za svaki početak. Time su ga usmjerili ka novim nastojanjima za njegovo usavršavanje, koja će ga istorodnim priložima Luke Marenzija, Carla Gesualda da Venose, Lassusa i Claudija Monteverdija dovesti do savršene tehničke i glazbene izražajnosti.

3. Zaključak koji se nameće nakon prethodnog (sažetog) izlaganja može se oblikovati ovako:

Creška plemićka obitelj Petrić (Petris, Patricij, Petrišević) imala je u 16. stoljeću među svojim pripadnicima i dva izrazita glazbenika. Jedan od njih, filozof Franjo, ostavio je sjajne dokaze svog znanstvenog bavljenja tonskom umjetnošću; drugi, njegov rođak Andrija, dao nam je ne manje uzbudljivu i dragocjenu potvrdu svog skladateljskog umijeća. Nedvojbeno je da na osnovi onoga što je izneseno, njihovi prilozi svojom vrijednošću i svojim značenjem obogaćuju u prvom redu glazbenu kulturu zemlje iz koje su potekli, ali je isto tako jasno da su i značajan doprinos glazbenoj kulturi široke evropske zajednice onoga vremena. Po tome se u nju ugra-

đuju kao njezin integralni dio, a obitelj iz koje su potekli ulazi u evropski krug jednakih zajednica visoke kulturne profiliranosti. Tom obitelji i tim glazbenicima mali i naizgled sporedni gradić Cres prvi put izlazi iz svoje glazbene anonimnosti i nalazi svoje mjesto među istaknutim, kako glazbenim, tako i općekulturnim središtima renesansnog svijeta.

Riassunto

CONTRIBUTO DELLA FAMIGLIA PATRIZI — PETRIĆ ALLA CULTURA MUSICALE CROATA ED EUROPEA

1. Sebbene il contributo di Frane Petrić alla scienza musicale fosse citato spesso nella storiografia croata ed europea — in quest'ultima già quando l'autore era vivo ancora, e in quella croata da parte di I. Kukuljević — Sakcinski — questa forma di attività del nostro filosofo non veniva considerata in maniera adeguata quando si esaminava la sua opera. S'intende da sé che questo fatto portava a una conoscenza incompleta della sua figura scientifica.

Le opere di Petrić che propriamente riguardano la musica sono — *Della Poetica*, per essere esatti quella parte che comprende 7 libri della prima (storica) decade (IV—X) nonché un libro della seconda decade (disputativa) (IX) e i — *Dialoghi della musica poetica*, opera finora nota solo in base alla menzione nominale del Petrić alla fine del suo poema epico *L'Eridano*. Il musicologo croato S. Tuksar — che per primo analizzò sistematicamente l'attività musicale del Petrić — ritiene che quest'opera potrebbe essere solo un progetto rimasto allo stato di manoscritto, usato poi nel testo posteriore *Della Poetica*.

Il manoscritto sui numeri pitagorici *De numerorum mysteriis* (1594), che si trova a Milano (Biblioteca Ambrosiana) non è stato studiato ancora a fondo, perciò non è possibile affermare o rifiutare che anche in esso non si trattasse la musica.

Per le nostre considerazioni rimane dunque l'opera *Della Poetica*, che nella creazione del Petrić e in genere occupa un posto particolare. La parte musicale, è stato già detto, comprende in totale 8 libri. In questi libri il Petrić discutendo della musica degli antichi Greci, citiamo il Tuksar, — e detto con concisi termini moderni — ha sistematizzato il materiale nel modo seguente come:

- »a) problematica ontologica (VI, VII e VIII libro della decade storica: sull'armonia, sul canto e sulla ritmica),
- b) problematica estetica (IX libro della decade disputativa: sull'imitazione mediante l'armonia e il ritmo), e
- c) problematica antropologica con l'accento sull'aspetto sociale (IV, V, IX e X libro della decade storica: sugli usi, sui concorsi, sui cori e sugli esecutori della musica e della poesia).«

Contemporaneamente nel VI libro della decade storica intitolato *Del cantare l'Antiche Poesie* ha esposto le proprie istruzioni sul modo in cui era possibile decifrare le antiche notazioni musicali greche, su parte dell'esempio (primo verso) dell'inno (ode) alla Musa.

Notando bene »la complessità strutturale della musica greca e il suo pluristratiforme legame con la poesia e l'arte del movimento corporale da una parte, e la differenziata funzionalità sociale dall'altra parte« (Tuksar), nonché dando il proprio contributo (dopo V. Galileo o G. Meia) al decifrare delle notazioni greche, il Petrić si è presentato come esimio conoscitore e abile discutante di una determinata tematica proprio quando si facevano i primi passi nel tentativo di spiegazione della problematica dell'arte musicale nell'evo moderno.

2. Contemporaneamente a Frane Petrić, ma a quanto pare nella natia Cherso, vive e crea il compositore Andrea.

In merito alla sua opera oggi accessibile e ai dati di fatto, lui è cronologicamente il terzo creatore musicale nel primo secolo della musica artistica croata. Nella cultura musicale del suo paese è citato con la forma croatizzata del suo cognome italianizzato (Patricij — Patricio) e con solo 4 madrigali stampati a Venezia nel 1550 nella raccolta di Antonio Borgese *Il Primo libro de Villote a Quatro voci Con un'altra Canzona della Gallina...*

I titoli dei madrigali, nell'ordine in cui appaiono nella raccolta sono:

*Son quest'i bei crin d'oro,
In quel ben nat'aventuroso giorno
Madonna quel suav'honesto sguardo
Solea lontan' i sono (!)*

In essi sono palesi tutte le tendenze contemporanee al compositore nel campo della composizione di questa forma una lenta fattura omofona prevale nel raffinato eterico quarto madrigale su testo di F. Petrarca; i tentativi di arricchimento della rappresentazione tonale sono presenti, con minor estensione, nel sostenuto deciso secondo, e maggiormente presenti nel sublime terzo madrigale su testo di poeti sconosciuti; l'imponente esuberanza sonora e la ricca linearità delle voci affascinano nel soffocato mistico primo madrigale pure su testo di poeta ignoto.